

Mitä on sosiaalinen?

SIRPA ANDERSSON

Sosiaalinen on vaikea, moneen suuntaan avautuva käsite, kirjan nimessä sitä asetetaan paikoilleen lisäämällä perään sana toiminta. Takakannen esittelyssä kysytään vain, ”Mitä on sosiaalinen?” Näkökulmia kirjassa on monia: sosiaalitieteiden, fenomenologis-hermeneuttisen filosofian, sosiaalisen ontologian ja etiikan kontekstit. Liikutaan kuitenkin erityisesti sosiaalipolitiikan, sosiaalihuollon, sosiaaliturvan, sosiaalipalvelujen ja sosiaalialan toimintapiirissä.

Kirjassa etsitään sosiaalisen sisältöä ja perusteluja sille, että yhteiskunnassa tarvitaan ymmärtämystä sosiaalisen ja yhteisöllisyyden tuottaman hyvän edellytyksistä, jotta hyvinvointi voisi lisääntyä. Mitä kirjoittajat sitten sosiaalisesta kirjoittavat? Esittelen ensin sosiaalipsykologisia ja filosofisia pohdintoja ihmisen sosiaalisesta olomuodosta ja sosiaalisuuden luonteesta. Sitten paneudun erityisesti kahden sosiaalipolitiikkaa käsittelevään artikkeliin.

Ihmisen sosiaalisuus ilmenee monella tavalla. Tarkastelussa ovat niin sosiaalisuus ihmisen ominaispiirteenä kuin yhteiskunnassa ja ryhmässä toimiminen. Eerik Lagerspetzin mukaan sosiaaliset seikat ovat sopimuksia, sääntöjä, suhteita ja tekoja. Niiden luonne on konventionaalinen, ja ne ovat jonkin yhteisön jaettuja käytäntöjä. Jaetut käytännöt voivat olla elämää helpottavia käytännöllisiä toimintatapoja, tottumuksia mutta myös moraalisesti merkittäviä asioita.

Eero Ojanen erittelee sosiaalisen ihmisen olomuotona”, mutta painokkaasti myös normatiivisena käsitteenä, jossa on arvovaraus – sosiaalinen on lähtökohtaisesti hyvää. Sosiaalinen on näin myös tavoite ja päämäärä. Kysymys: ”rakenne vai toiminta?” on monen kirjoittajan sivuama aihe. Siis missä määrin toiminta johtuu toimijoista itsestään ja missä määrin yhteiskunnalliset reunaehdot ja rakenteelliset tekijät määrittelevät toimijoiden toimintaa. Nykyinen yksilökeskeinen aika korostaa yksilön ja rakenteen suhdetta eli missä määrin yksilöt voivat vastustaa rakenteiden valtaa.

Yksi keskeinen arvo nykyaikaisessa Suomessa on itsemääräämisoikeus. Se korostaa ihmisten omaa toimijuutta ja sitä kautta hänen motivaatiotaan ja arvojaan. Itsemääräämisoikeus on myös yksi nykyaikaisen sosiaalialan tärkeimmistä arvoista, kirjoittaa Petteri Niemi. Hänen kirjoituksensa käsittelee erityisesti sosiaalityötä. Anneli Anttoson kirjoitus taas käsittelee ihmisen sosiaalisuutta riippuvuutena toisista ja tarvitsevuutena. Nämä jälkimmäiset näkökulmat ovat välttämättömiä hoidossa. Mutta miten sovittaa yhteen itsemäärääminen ja riippuvuus, on ainakin lääkäiden ihmisten palveluissa vielä ratkaisematon kysymys.

Mikko Mäntyranta ja Tuija Kotiranta kirjoittavat siitä, miten sosiaalisen käsite on 100 vuoden historiansa aikana liittynyt sosiaalipolitiikkaan, sosiaalihuoltoon ja sosiaalityöhön,

Tuija Kotiranta & Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.)
Sosiaalisen toiminnan perusta
Gaudeamus, 2011

miten sitä on käytetty ja käytetään ja miksi se näyttää olevan katoamassa politiikan ja hallinnon kielestä 2010-luvulla. He esittävät, miten historiassa on liikuttu sosiaalisesta (seurallisuutena tai yhteisöön liittyvänä) uudissanan ”yhteiskunta” kautta 1900-luvun alussa takaisin sosiaaliseen yhteiskunnallisten ongelmien lieventämisenä tai poistamisena. Sosiaalisen taustalla oli tuohon aikaan ”työväen kysymys” ja poliittiset ristiriidat. Sosiaalipolitiikan syntyminen liittyy tähän ajankohtaan. Seuraavassa kehitysvaiheessa klassikot Pekka Kuusi, Veikko Piirainen ja Heikki Waris kukin hiukan eri lähtökohdista määrittivät sosiaalipolitiikkaa valtion ja yhteiskunnan toimintana, sosiaaliturvana ja myös tulonsiirtoina. 1960-luvulla sosiaalihuoltoa uudistettiin, sosiaalihuollon periaatekomitea listasi sosiaaliturvapolitiikalle yleiset toimintaperiaatteet. Nämä periaatteet sopivat täysin tähänkin päivään: palveluhenkisyys, pyrkimys normaalisuuteen, valinnanvapaus, luottamuksellisuus, ennaltaehkäisy ja omatoimisuuden edistäminen.

1984 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki otti keskeiseksi käsitteeksi sosiaalipalvelut. Käsitekeskustelu on jatkunut: onko sosiaalihuolto vaikeuksissa olevien ihmisten auttamista ja sosiaalipalvelut palveluja, jotka

koskevat kaikkia. Vai onko sosiaalihuolto terveydenhuollon tapaan laaja käsite, jonka rajattu osa on sosiaalipalvelut? Tämä keskustelu ja sen eri variaatiot ovat jossain määrin tulleet tiensä päähän, kun sanat ”sosiaali” ja ”sosiaalinen” näyttävät menettävän paikkaansa ”hyvinvointi”-sanalle. Kirjoittajat kysyvät: Miksi sosiaalinen katoaa? He päätyvät pohtimaan, onko sosiaalisen toiminnan perusta arvoissa, jotka nyt ovat muuttuneet. Toisaalta he taas kirjoittavat erityisesti siitä, että ”sosiaalihuolto”-sana ei tunnu enää kelpaavan. Sosiaalihuoltoon ja sosiaalipolitiikkaan on liitetty pyrkimys sosiaalisten ongelmien vähentämistä ja poistamisesta. Sosiaalipalvelut eivät sosiaalihuolto -sanan puolustajien mielestä kannata tätä eetosta. Edellisen kappaleen lopussa luetellut toimintaperiaatteet tuntuvat lukijasta yhä ajankohtaisilta, mutta ovatko niiden takana olevat arvot muuttuneet. Yhteisvastuun ja solidaarisuuden sijasta ne olisivatkin kuluttajan palveluun sopivia toimintaperiaatteita.

Sosiaali-sanoille on turha vaatia täysin yksiselitteistä käyttöä, kuten Ojanen kirjoittaa. Eri-laiset käyttötavat ja merkitykset ovat myös kielen ja kulttuurin rikkautta. Sanan katoaminen monista yhteyksistä on silti

kiinnostavaa. Kunnissa on nykyään peruspalveluita, Stake-sin (sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus) jälkeen tuli Hyvinvoinnin ja terveydenlaitos, THL.

Hyvinvointivaltiota alettiin rakentaa Suomeenkin sotien jälkeen muiden Pohjoismaiden tapaan. Siitä ei ole missään vaiheessa käytetty nimitystä sosiaalivaltio. Kotiranta ja Mäntysaari miettivät yhtenä vaihtoehtona sosiaalisen katoamisen syynä eron korostamista sosialismiin. Mutta enemmänkin he tuntevat näkevän hyvinvointivaltion arvopohjan heikentyneen.

Uusia ”sosiaalinen”-käsitteitä syntyy myös. Jouko Kajanojan ja Robert Hagforsin kutsuvat hyvän kehäksi teoriaa, jossa perustellaan anteliaan sosiaalipolitiikan hyötyjä väestön hyvinvoinnille. Sen ytimessä on sosiaalinen pääoma. Sosiaalinen pääoma merkitsee ihmisten toisiaan kohtaan tuntemaa luottamusta ja yhteisöllisyyttä, joka näyttää esiintyvän vahvimpina Pohjoismaissa ja heikompana niissä maissa, joissa julkisen sosiaaliturvan taso on matalin. Kirjoittajat kuvaavat usklassisen talusteorian näkemyksiä siitä, miten hyvinvointivaltion kestävyys taataan: sosiaalimenoja on supistettava, jotta voidaan kohdistaa menoja tuottavuutta edistäviin investointei-

hin. Ajatuksena on, että kansalaisten oma toiminta korvaa supistamisen ja kannustinongelmat vähenevät. Laaja sosiaalipolitiikka on tehokkuustappio.

Vaihtoehtona Kajanoja ja Hagfors esittävät tarkastelun siirtämisen hyvinvointiin: silloin hyvän kehä -teorian mukaan sosiaalipoliittinen panostus vähentää eriarvoisuutta, mikä vahvistaa sosiaalista pääomaa, joka puolestaan lisää väestön hyvinvointia. Esillä ovat erityisesti terveys ja inhimillinen pääoma. Näkökulmien kamppailusta saa kirjoituksessa selkeän kuvan, vaikka lopullista vastausta ei vielä anneta. Tätä kirjoitettaessa läntisen maailman rahoituskriisi on niin syvä, etteivät suuret sosiaalipoliittiset panostukset näytä todennäköisiltä. Velkaantumisen ja maailmanlaajuinen eriarvoisuus suitsevat länsimaiden mahdollisuuksia toimia omien kansalaistensa hyvinvoinnin lisäämiseksi. Mutta hyvän kehä -teorian esittäminen on vähintäänkin tarpeellista: vaihtoehto yhden totuuden, rajattoman vapauden markkinataloudelle.

Kirja on hyödyllinen sosiaalialan ammattilaisille ja monille muille, jotka voivat sen avulla syventyä pohtimaan ihmisenä olemista, yhteiskunnan tehtäviä ja omaa työtään.